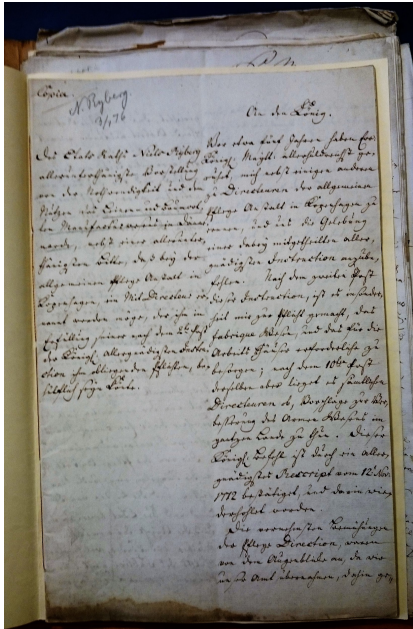

Niels Ryberg: Brev til Kongen af 3. januar 1776 (kopi) dansk

Originaldokumentet opbevares på Rigsarkivet og er affattet på tysk. Nedenstående er en nænsomt parafraseret udgave af originalteksten foretaget af cand.mag. Karen Schou-Pedersen. Særlig tak til cand.mag. Hanna Laursen, som har været konsulent på oversættelsen fra tysk til dansk.

Etatsråd Niels Rybergs præsentation af nødvendigheden og nytten af linned- og bomuldsmanufakturvæsenet i Danmark, samt hans ansøgning om en meddirektør, som kan hjælpe ham med arbejdet ved Den Almindelige Plejeanstalt i København.

Til Kongen,

For snart 5 år siden behagede det allernådigst Deres Kongelige Majestæt ifølge et dekret at udnævne mig og andre til Direktører for Den Almindelige Plejeanstalt i København. Ifølge dette dekrets paragraf 2 er det min særlige pligt at sørge for fabriksvæsenet i arbejdshusene, og ifølge paragraf 10 pålægges alle Direktørerne at fremsætte forslag til forbedringer af fattigvæsenet i hele landet. Denne kongelige befaling er siden 12. november 1772 ophøjet til lov.

Plejedirektionens fornemste opgave var fra det øjeblik, hvor vi modtog embedet, rettet imod at finde en type håndens arbejde, som både var passende for de fattige og gavnede landet mest muligt. Det både har været og er yderst nødvendigt at skabe arbejde til de fattige fra de ringeste kår, fordi landet ind imellem angribes af kvægsygd, hvilket får priserne på korn og fødevarer til at stige. Dermed lægges der yderligere pres på den nødlidende del af befolkningen. Ud fra de af Plejeanstalten årligt indsendte beretninger og listerne fra Land- og Sø-etaterne vil Deres Kongelige Majestæt se bevis på, at antallet af fattige mænd, kvinder og børn, som ikke kan klare sig uden offentlig hjælp, udgør mere end $\frac{1}{8}$ af Københavns befolkning. Antallet af sådanne fattige er ganske vist mindre i de øvrige byer i Danmark; men på landet finder man mere end 30.000 såkaldte husmandsfamilier, som hverken har så meget jord i fæste, eller selv ejer så meget jord, at de kan høste så meget som en skæppe korn. Og disse elendiges nød vokser fra dag til dag. Eftersom bondens situation er blevet bedre efter at markfællesskabet er blevet ophævet og landbrugets arbejdsmetoder er blevet forbedret, behøver han ikke længere den hjælp, han har fået fra husmanden og dennes familie, og derfor bliver husmandens fattigdom stadig mere tyngende.

Når nu disse elendige himlens skabninger - og især de unge - ikke kan anvises noget arbejde, bliver deres fattigdom daglig større, og de bliver en stadig større byrde for den offentlige forsørgelse.

Med dette in mente blev det Plejedirektionens fornemste opgave at finde en form for arbejde, som kunne passe sig for disse fattige og som kunne bruges i fattigvæsenets regi.

De, som i løbet af livet har været udsat for ulykker, og er blevet gamle og lider af forskellige svagheder og i ungdommen aldrig har lært et håndens arbejde, kan kun udføre dårligt og ubetydeligt arbejde. Byernes hospitaler og fattighusene i hele landet er fyldt med sådanne mennesker. Plejedirektionen har også her i København forsøgt at oprette hegle- og spindeværksteder på hospitalerne, men erfaringen har vist, at disse ikke mere helt unge mennesker har svært ved at lære håndværket, og derfor bliver det udført med store tab. Selvom der er flere forskellige slags håndværk, som man skulle tro, kunne udføres af disse fattige mennesker, så kræver det alligevel øvelse og forudsætninger, som man kun vanskeligt kan bibringe dem.

Plejedirektionen har været af den opfattelse, at spinding og vævning af hør og bomuld ville være det arbejde, som ville være bedst egnet for de fattige og desuden yderst gavnligt for landet, fordi det kan igangsættes hvor som helst uden kostbare anlæg, såvel i byerne som på landet. Men hvor finder vi den nødvendige ekspertise og erfaring til at sætte noget sådant i gang? Vi har allerede her i landet, især i Jylland og på Fyn en anselig produktion af linned til duge og sengetøj, men kvaliteten er dårlig, og på grund af ren og skær ukyndighed går næsten en tredjedel af råmaterialet til spilde. Desuden bliver der langt fra produceret så meget, som der er brug for her i landet og i Norge. De finere linned- og drejlsvarer har man hidtil måttet købe i udlandet.

Over det meste af jorden er der et meget stort behov for linnedvarer. Vi kan i nogen grad dyrke hør her i landet og bomuld i vores kolonier. Heglingen, spindingen, vævningen og blegningen og forarbejdningen af bomuld kan både her og i kolonierne udføres af børn, som har modtaget den nødvendige undervisning. Det vil aldrig blive vanskeligt at afsætte de forarbejdede varer. Først og fremmest bliver der i Danmark, Holsten og Norge årligt købt fint linned, drejl og bomuldstøj til en værdi af et par tønder guld - penge der hvert år forlader landet. Ydermere bliver der også brugt en del i de danske kolonier, så hvis man gennem viden, flid og sparsommelighed kunne forbedre og udvide produktionen og kunne konkurrere med priserne i andre lande, så kunne vores afsætning vokse til overordentlige store mængder af alle slags linned, som kunne sendes til Frankrig, Spanien og Portugal til videre forsendelse til Amerika.

Der sendes kolossale mængder af linnedvarer til Amerika fra Schlesien, Westphalen og andre steder i Tyskland, og ligeledes fra Holland, Flandern, Irland og Skotland. De lande, som producerer linnedvarer, har lettere ved at afsætte disse end alle andre øvrige manufakturvarer, for enhver købmand i både små og store byer handler med linnedvarer. Når konjunkturerne kræver det, kan købmanden have disse varer på lager i lang tid uden at bekymre sig om, at de i modsætning til varer af uld og silke, bliver ødelagte eller går af mode.

Arbejdslønnen ved forarbejdning af linned, drejl og bomuld er cirka det dobbelte af prisen for råvarerne. Forarbejdningen af silke koster omkring $\frac{2}{3}$ gange råvarens pris, og uld omkring $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{3}$.

I øvrigt stiger den årlige omsætning og handel med alle slags linned i øjeblikket i alle de europæiske lande og i Amerika, hvor mere og mere land bliver bebygget og optimisme og

trang til luksus hersker. Især bliver store partier årligt udskibet fra Padix til Amerika. Et bevis herpå er et dansk skib, som i 1770 blev opbragt ved Algier og medbragte en ladning linned til en værdi af halvtredje tønde guld, og i 1774 sejlede et skib fra Newry i Nordirland med lokalt forarbejdede linnedvarer til en værdi af 2 tønder guld.

Indvendinger om, at forholdene for forarbejdning af finere linnedvarer i Danmark ikke er til stede, har ikke hold i virkeligheden, for hvad der kan lade sig gøre i Skotland, hvor luftfugtighed og levemåde ikke er så forskellig fra Danmark, må også kunne lade sig gøre her. I begyndelsen af dette århundrede begyndte man dér at anlægge linnedfabrikker, og over de sidste 40 år er antallet øget, så man i årene 1730 til 1740 årligt producerede 4 millioner alen linned til en værdi af ca. 1 million Rd. Nu produceres årligt 12 millioner alen til en værdi af 3 millioner.

Nytten af et linned- og bomuldsmanufakturvæsen i Danmark er let at påvise.

For det første er det, med hensyn til moral og forbedring af mennesker, almindelig kendt, at unge mennesker, som ikke er vant til at arbejde, ender i et lastefuldt og usædeligt liv.

Kvinderne i de store byer slår ind på en liderlig og lastefuld bane, og på landet lærer børnene fra den tidlige barndom dovenskab og træghed, når de ikke bliver sat til nyttigt arbejde. Så hvis unge piger tidligt får den rette undervisning i nyttig beskæftigelse og til stadighed holdes til arbejdet, bliver de gennem den daglige øvelse snarere tilbøjelige til arbejde end til lediggang, og på denne måde bliver de i det hele taget i stand til at leve i mådehold og sædelighed og til at skaffe sig det daglige brød uden at ligge deres medmennesker til byrde. Med hensyn til de allerede voksne fattige, vil man, hvis man begrænser tiggeriet, ikke i de første år kunne forvente mere nyttigt arbejde end nu, og man skal også i fremtiden afhjælpe de nutidige mangler så godt som muligt, sådan som det er sket hidtil. Men hvis blot den forarmede ungdom fra syv år og opefter, som forefindes i byerne og på landet, bliver oplært i arbejde i linnedmanufaktur, vil der i fremtiden ikke længere finde nær så meget tiggeri sted.

Endelig er det også, ud fra betragtninger over landets indre rigdom og handelsbalance, igennem Plejeanstaltens arbejde påvist, at piger, som bliver indsat som følge af tiggeri på gaderne og ved otteårsalderen bliver sat til at spinde hør, efter et par års oplæring kan tjene 7-8 skilling om dagen ved flittigt arbejde fra morgen til aften. Nogle piger, som ved stor flid og øvelse er blevet dygtige til at spinde, er sågar i stand til tjene 16-32 skilling per dag. På samme måde er det af Plejeanstalten påvist, at en fattig tiggerdreng eller en dreng fra Opdragelsesanstalten efter 2-3 års oplæring i vævning af hør daglig kan tjene 16 skilling. Ja, enhver dreng eller pige, som væver, kan alt efter stoffets finhed daglig tjene 16-32 skilling. For at holde en væv i gang, er der brug for 10-12 spindersker. Spinding og vævning er de vigtigste veje til at få en indkomst; dertil kommer fortjenesten ved blegning, appretur og den videre tilvirkning.

Det antages, at det samlede indbyggertal i Danmark udgør mindst 720.000 sjæle og at de virkelig fattige mænd, kvinder og børn udgør en sjettedel, eller 120.000 sjæle. Oplærer man de unge i linnedmanufaktur, fx i hegling og spinding af hør, i vævning, blegning og videre tilvirkning, kan der vindes så meget, at $\frac{2}{3}$ af de fattige (den sidste tredjedel er uarbejdsdygtige

p.gr.a. alder og svagheder) på kort tid bliver i stand til hver især at tjene 8 skilling om dagen. Dette udgør $\frac{1}{3}$ af den sum, som Deres Majestæt inddriver i alle ordinære og ekstraordinære skatter, også i vanskelige tider. Hvilken indre rigdom ville dette ikke være for landet, og hvilken fordel ville det ikke være for handelsbalancen!

Det ville også være et fantastisk middel til at beholde valuta i landet i dårlige tider, tider med kvægsygdøm og tider hvor valutakursen stiger 10-15%; sådanne udsving er ikke så skadelige i en befolkning, som er kendetegnet ved flid og arbejdsomhed - selv når høsten slår fejl. Det er Frankrig det bedste eksempel på. Den fremtidige værdi af beskæftigelsen af disse ca. 80.000 personer vil altså udgøre en kapital på 2 millioner Rd - men i øjeblikket tjener disse mennesker intet og må alligevel søge at opretholde livet.

Allernådigste Konge!

Jeg har nu allerunderdanigst dristet mig til at vise Deres Majestæt nødvendigheden af at fortsætte linned- og bomuldsmanfakturet her i Danmark og fremlagt de grunde dertil, som Plejedirektionen har haft som forudsætning for at sætte manfakturet i gang. Selvom projektet stadig er i sin vorden, har Almindeligt Hospital afholdt auktion over årets produktion af linnedvarer, og den har medført nogle af de fordele, jeg ovenfor har anført for de fattige, og jeg er overbevist om, at det solgte i fremtiden vil være af endnu bedre kvalitet.

Til slut vil jeg kun allerunderdanigst foreslå, at man overvejer følgende:

- 1) hvordan linnedmanufakturvæsenet kan udbredes til de steder i provinsen, hvor man i begyndelsen kun kan gøre sig håb om en mere spredt udbredelse?
- 2) hvem der skal overtage tilsynet med manfakturerne i byerne?
- 3) hvordan kan vi tiltrække udenlandske eksperter fra de lande, der har de bedste linned- og bomuldsmanfakturer? - og endelig:
- 4) hvordan skaffer vi den startkapital, som i er nødvendig for i byerne at opføre de nødvendige bygninger til spindeskoler og blegier, til aflønning af uddannede mestre i fabriksspinding, -hegling og -blegning, som ikke blot selv skal arbejde, men også undervise børnene på landet, - og hvordan skaffer vi penge til indkøb af råvarer?

Deres Kongelige Majestæt har udnævnt en kommission, som sammen med Plejedirektionen skal undersøge hele anlæggelsen af en linnedmanufaktur, men også ifølge punkt 1 allerunderdanigst fremsætte forslag. Derfor drister jeg mig ikke til at komme med yderligere forslag til de tre øvrige punkter uden Deres nådige befaling.

I stedet vil jeg blot her allerunderdanigst forsikre om, at jeg i hele min embedsperiode har gjort mit yderste for at skaffe eksperter fra udlandet hertil for i tide at forebygge fattigdom og tiggeri, hvilket både vil gavne mine medborgere, og opfylde Deres Kongelige Majestæts allernådigste vilje, nemlig så vidt det er muligt at få de fattige her i byen i arbejde, hvilket også har været mit inderligste ønske igennem det arbejde, jeg har gjort.

Når det nu ifølge det mig allernådigst tildelte kommissorium er min særlige pligt at sørge for det nødvendige i denne sag, og idet jeg p.gr.a. fortsættelsen af min vidt udbredte

handelsvirksomhed i stadig højere grad mangler den tid, som min allerunderdanigste embedspligt kræver, ser jeg mig nødsaget til at bede Deres Kongelige Majestæt om at udnævne endnu en meddirektør. Denne kan være behjælpelig med at udføre de mig overdragne pligter med flid og iver, og jeg er villig til at overdrage ham den mig allernådigst tildelte page.

København d. 3. januar 1776

Allerunderdanigst
N. Ryberg